

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 64.

Fylke: Vest Agder

Tilleggsspørsmål nr. -----

Herad: Laudal.

Emne: Død og begravelser

Bygdelag Øvrebygda

Oppskr. av: O. G. Bruskeland

Gard: Bruskeland

(adresse): Mandal.

G.nr. 8. Br.nr. 2.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Eiga røynsle

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Nr. som der er svart på er føid til forann.

7. I allfald var nok regelen at husbonden eller husmoren skulde flyttes og dø i stua og som lik bli boren ut defrå.
9. Har hørt sagt uten å kunne gjøre nærare rede for det at dersom dødskampen blei serlig lang og hard, - og man så ved å tenke etter kom til å huske på at vedkommende engang hadde hvelvet en gryte over hodet - så skulde man ta en gryte og hvelve over hodet, så vilde døden snart inntreffe.
10. Dersom den syke ønsket det ble nok av og til presten hentet. Nadveren ble uttdelt uten serregne seremorier. De nærmeste av familien ble budsendt.
13. Var det husbonden bestente nok han ofte - eller uttalte ønske om hvordan begravelsen skulde ordnes og hvem skuldes til likferda. Likeså hvordan det skulde være med gården og arvelodd forresten.
14. "Slokne" var vel mest brukt, men også "flytta," "sov inn!"
15. Var der tvil - så brennane fjør, dei tok med fingeren på øinene.
17. Øinene ble lukket, men mynt hørte jeg ikke noget om.
18. Man la nok vanleg en salmebok under hagen for å holde munnen sammen.
19. Naboene ble straks det ble dag varslet om dødsfallet ^{og} ved at nogen av husets folk gik med "dødbød". Nærmeste slekt, - pårørende ble varslet. Ved innbydelse til likferda gik helst husbonden.
21. Nei.
22. Åpnet vinduet og ~~st~~ stønset klokken. Ordnet opp
23. Litt forskjellig. Inntraf dødsfallet tidlig på natten så neste dag. Inntraf det på dagen ble liket liggende til neste dag.
24. Liket ble lagt på et bord
25. Husker ikke, men tror ikke det. Tror halmen i senga ble nevnt som likstrå.
27. Nei, - Sengehalmen ble først fjernet og brendt efterat liket var stelt, lagt i kisten og fjernet. Ble brendt samtidig med verdiløse klær og slike som ikke kunde kokes eller renses i "badstua".

- 31-36. Vanlig en "velvyrd" nabokone og nogen av husets folk. Liket ble vasket og stelt vel om. i eldre tid hadde vanlig menn helskjeg og det ble bare "greiet" med kam. Likvannet bare tømt ut.
38. Stells og klæ liket. med likklær. Disse bestod av likskjorte og et stort laken-svøpp "For kvinner hodedørklæ. og for kvinner sorte band -knytt kringom armliningen.
- 40 Liklakenet skulde helst være litt større end vanlig laken
42. Vanlig bare underklær.
- 41-43. Dersom man hadde disse liggende ble de nok brukt.
- 44 Helst lin i ældre tid.-ellers det man hadde.
- 45-46. Nei.
47. Kvinnene hvit lue eller hvit tørklæ.
- 48-49 Neppe det.
- 50 Ikke langs kisten, men rundt armliningen og halsen- tildels
51. Kanske for omlag 25 år siden. Nu er det begge dele. Bondefolk vil helst ha slike som er laget istand heime, -men papir er nok kommet litt i bruk.
53. Det er lakenet som kaldes svøp.
- 54,55 Og 56. Nei.
58. På enkelte steder hadde husbonden stående likkisten ferdig, men til vanlig ikke.
59. Husker ikke at der ble brukt trenagler, bare spiker.
60. Ikke stropper fra først-kanske for omlag 50 år siden begyndte man å bruke stropper av taug.
- 61 En snedker eller anden nevedyktig mann i nabolaget
- 62 Før likferdsdagen ble kisten malet sort med vannfarve, fra først antagelig bare knust trekøl i vann.
63. Hvit malte kister kom først i bruk da man for 30-40 år siden begyndte å kjøpe ferdige likkister vanlig fra Mandal. Ingen åpning i kistelåket og under liket og i hodeputen ble brukt høvelflis.
- Der ble laget et lite trekors som ble spikret i låket på den heimelagte kiste.
67. Nu kjøpes atlid kisten og den er hvitmalt.
68. Man la såvidt jeg hørte ikke noget i kisten. Linfrø ikke brukt eller noget for å holde insekter borte. Hørte ikke at der ble gjort noget for at liket ikke skulde gå igjen.
74. Naboer, slekt og venner som bodde i nærheten ble varslet når liket ble lagt i kisten. En av disse holdt en kort andakt og der ble sunget et par salmer og liket ble båret ut til det sted det skulde stå til begravellesdagen vanlig på låven. Man hadde for små hus til å avse noget til å sette liket i. ~~Hadde~~ Hadde man granbar og nogen til å ordne med det ble der strødd granbar på gulvet under kisten. Til likferdsdagen tildels pyntet med granbar.

76. Kisten stod så på låven til likfredsdagen. med fotenden mot utgangsdøren. Likferdsdagen ble tildels strødd bar av enerbusk eller for de som hadde hakket granbar fra låven til stuetrappen.

Barsal eller barhytte ukjent her.

Kistelåket ble bare festet litt så det var lett å ta av om nogen av de som var bedt til likferden vilde se ansiktet til den døde. Dette var bare dekket med en dug av tyndt-hvit stoff- ble no^v vanlig kaldt "svededug."

I Laudal er ikke gravkapel.

Sorgen kom til uttrykk ved at det skulde være mest mulig stilhet og ro på gården. til likferden var over.

Når den var unnagjort kom livet etterhvert i vante gjenge.

Uenighet og kjegl om arvelodd f.eks. skulde helst unngås eller iallfald utsettes en tid -så den avdøde var blitt "helt kald" i graven.

Ingen serskilt sørge-drakt-kun at klærne helst skulde være sorte og av de beste man hadde.

Selvsagt var det gråt, men det ble lagt vekt på å kun ta sorgen med måte. Hørte aldri tale om å vekke opp døde.

99

Likforå - i daglig tale likfordagen -likferdsdagen.

Den var til vanlig 6-7 dage efter dødfallet, men rettet sig ofte litt efter som slektinger som bodde langt borte, kunde rekke å møte frem, -og eftersom presten kunde komme dersom man ønsket presten heim eller til kirken.

Når likferdsfolket hadde fått sig mat ble stua ryddet, benke og stoler st til rette og så ble liket båret fra låven og sat på 2 korte benke-vanlig skammeler-og sat på disse med fotenden mot utgangsdøren. Tildels ble lagt et laken på skamlene under kisten. Vilde nogen se den døde ble låket tatt Og "svededugen" fjernet hvorefter låket ble spikret til. På kisten ble så sat 2 lys i de peneste lystemaker man hadde og disse brendte under høitideligheten. Slektningerne skulde sitte nærmest kisten. Man sang et par-tre vers av kjendt salme. En av de eldste talte litt og takket på avdødes vegne-var presten der talte selvsagt han og kisten ble båret ut og sat på kjøredøningen. Følget ble ordnet og man tok på turen til kirken oftest ved 11 tiden -den 10-12 km. lange vei. En hest foran med presten eller forsangeren som leder for ferden. Hesten som kjørte liket skulde helst være sort eller mørk,

Når likfølget kom på "Leide"; Siste sted man kunde se tilbake til heimen stanset man og vinket tilbake til de av likferdsfolket som var igjen heime og som nu vinket tilfølge. Hadde man flag var de heist på halv stang.

Forbi gårde i bygden skulde man kjøre "seint" i skrit eller i raske skrit. Var det sers vyrd mann eller

*Kranser
ble festet
på kisten
på låven,*

kvinne ble flag heist på halv stang og av og til var der nogen i tunet eller ved vegskillet som vinket.

Inntil i slutten av 80 årene måtte 3-4 mann reise i forveien for å grave graven og ringe med kirkeklokken når ~~gr~~ likfølget var kommet til et efter skik nærmere bestemt sted på veien hvor man kunde se kirken.

Ved kirkegårdsporten ble kisten løftet av når hestene var bundet og ellers alt klart. Var presten tilstede el-

ler nu møtte fram stog han og kirkesangereg like in for *marken,*

Den som hadde sunget i heimen sluttet sig til og gik foran til graven. idet man vanlig sang-Hee møtes alle veie." Kisten ble senket og i tilfelde talte presten og foretek jordfesteingen. Var ikke presten tilstede og

der skulde kastes jord på avdøde senere, vanlig første prekensøndag, efter gudstjenesten ble der sat en solid

straur ned på kistelåket. Den måtte være så lang at den *trav* litt over når jorden var kastet på. Fra nittiårene har

kommunen tilsat en mann som graver, ringer og fylder jord på. Tidligere var det bare ~~ders~~ velvyrde personer hvis kiste ble båret inn i kirken og presten holder talen. Nu blir alle lik tatt ind i kirken.

Når arbeidet med graven og jordfestingen var over tok følget straks på hjemveien og nu kjørte man fort om man ikke just "kappkjørte."

Det er mig fortalt at i ældre tid var det visse steder nær gårde og ^{sd-sar} som lå litt høit at følget skulde råpe høit og "håista". Jeg oppfattet dette slik at det skulde være til ære for vertsføkket og som bevis for at der var blitt oppvartet rikelig med øl og brennevin før de drog på ferden.

Jo større likfølge, -desto jævere var det. Man regnet gjerne med antal hester. 5-6 var nokså almindelig, var der 14-15 var det svært jævnt før ikke å snakke om bortimot 20.

"Kvilestei" og "likstein" ukjent her.

Kjøreren sat på kisten underveis.

Det vanlige var at der ble brukt kranser. I 80 årene tok man lyng og bar i skogen og bandt kranswr av. De ble spikret på kisten på låven og ellers lagt på i stua, og fulgte selvsagt med til kirken. De "simpleste" fulgte med kisten i graven. De peneste ble tatt igjen og lagt ovenpå graven.

Det fortaltes i min barndom-80 årene- at lik av selvmordere mordere ikke måtte bæres inn gjennom kirkegårdsporten omen løftes over kirkegårdsmuren.

I stedet for gravøl bruktes ordet likforå eller likferdå. T.D.: *te* he haurt at likforå skal vera om laurdagen.